

TÁJÉKOZTATÓ AZ MTA PEDAGÓGIAI BIZOTTSÁGÁNAK 1982. OKTÓBER 29-I ÜLÉSÉRŐL

A Pedagógiai Bizottság és annak Felnőttnevelési Munkabizottsága együttes ülést tartott az iskolai rendszerű felnőttoktatás aktuális kérdéseiről.

Zibolen Endre, a Pedagógiai Bizottság elnökének megnyitója után a Felnőttnevelési Munkabizottság tevékenységét *Durkó Mátyás*, a bizottság elnöke ismertette. Többek között elmondta, hogy a munkabizottság megbízatásának végéig, 1985-ig tervezte munkáját. Az elkövetkező évek során arra törekszik, hogy 1. számba vegye a legfontosabb felnőttnevelési szakágak tényleges helyzetét és a továbbfejlesztési programokhoz, tervekhez tudományosan megalapozott javaslatokat tegyen; 2. több irányú elemzést folytasson pl. a pedagógia és andragógia kapcsolódása és különbözősége kérdésében, a didaktikai folyamat felnőttoktatásbeli sajátosságairól, a művelődési és nevelési folyamat felnőttnevelési specifikumairól stb.; 3. áttekintse a felnőttnevelési könyvkiadást, 4. megvizsgálja a felnőttoktatók képzésének és továbbképzésének a különböző szakágakban kialakult helyzetét.

A Felnőttnevelési Munkabizottság tevékenységéhez kapcsolódóan *Nagy Sándor* fűzött megjegyzéseket. A felnőttnevelés cél- és feladatrendszerének vizsgálatában óvott az ezen a téren kialakult végleges felfogások valamelyikének mechanikus adaptálásától, különösen a hierarchizálás veszélyességére utalva. Véleménye szerint a didaktikai folyamat tervezett elemzése során kerülendő a kategorikusan egyszerűsítő tendenciák. *Durkó Mátyás* válaszában kitért arra, hogy az andragógia területén számtalan tudományos kérdés és fogalom tisztázatlan. A munkabizottság egyebek között ilyen jellegű értelmezési problémákkal is foglalkozik, középpontba állítva a felnőttnevelés sajátos társadalmi funkciójának sokoldalú vizsgálatát.

Ezután *Csoma Gyula*: Az iskolai felnőttoktatás jellegzetességei a 70-es években és fejlődésének perspektívái, valamint *Sáska Géza*: Felnőttnevelési ciklusok az elmúlt két évtizedben című tanulmányának vitája következett.

Az alábbiakban kiemeljük a két tanulmány legfontosabb gondolatait.

Csoma Gyula dolgozata rövid áttekintést adott a címben megjelölt korszakról. A szerző megállapította, hogy a hetvenes évek az iskolai felnőttoktatás szerepváltás utáni éveit voltak: az iskolai felnőttoktatás 1945-ig visszanyúló történelmi igazságot szolgáltató szerepe a hatvanas évek végén, a hetvenes évek első éveiben véget ért, és befejeződtek feladatai az első évtizedek társadalmi átrétegződésének „lebonyolításában”. Az iskolai felnőttoktatás a hetvenes években szerepet kap a társadalomban meglevő és újratermelődő szociális és társadalmi egyenlőtlenségek kiegyenlítésében, a pályamódosítás bizonyos lehetőségeinek és a társadalmi mobilitás bizonyos irányainak biztosításában, valamint korrekciós „eszköze” a nappali iskolák működésének. Pótló és egyben továbbképző funkcióegyüttese a permanens művelődés-nevelés szerves részévé teszi. A hetvenes években a hangsúlyok a továbbképzési funkció felé tolódtak el.

Az iskolai felnőttoktatás gazdasági háttere egyre ellentmondásosabbá vált. Gazdasági fejlődésünk nem támasztott és nem támaszt egyértelmű igényeket a munka melletti iskolai tanulással szemben. A nyolcvanas években az üzemek, vállalatok rövid és közép távú lekötöttsége minden bizonnyal erősödik. A gazdaságosságot előtérbe állító szempontok a képzési igényeket szorosabb gyűrűbe zárják. A közvetlen gazdasági érdekek és a perspektivikus nemzetgazdasági célok között ezen a téren ellentmondás feszül. Hozzákapcsolódik ehhez a bérézés, illetve a jövedelemstruktúrák többféle ellentmondása. A munka melletti tanulás gazdasági szükségletei a gazdaságban működő ember számára nemcsak a tudásával szemben támasztott igényeket, hanem a gazdasággal szemben, az általa támaszt-

ható jövedelemszerzési igényként is megjelennek. S ez a munka melletti iskolai tanulás motivációs alapjait érinti. Mennél ellentmondásosabb feltétele ugyanis a munka melletti iskolai tanulás a társadalmi munkamegosztásban való egzisztenciális és a társadalmi presztízst növelő helyváltoztatásnak, annál ellentmondásosabb a gazdaság motiváló ereje. Ha ezt az ellentmondást rövid távon megszüntetni nem is lehet, hatását a legszélesebben értelmezett, megfelelő társadalompolitikai tendenciák kibontakoztatásával tompítani vagy ellensúlyozni kell.

A szerző a dolgozók általános iskolája helyzetét tekinti az iskolai felnőttoktatás akut problémájának, dolgozatában a legnagyobb terjedelemben ezzel foglalkozik. Megállapítja, hogy a statisztikai adatok elemzése egyrészt arra utal, hogy a hetvenes években a csonkán iskolázottak tömbje az aktív keresők között nagyobb mértékben fogyott, mint amilyen mértékben újratermelődött, s így a hatvanas évekhez viszonyítva, amikor iskoláztatási mérlegünk passzív volt, a hetvenes években a mérleg aktívvá vált. Másrészt azonban még mindig jelentős tömegek élnek és dolgoznak általános iskolai végzettség nélkül. A dolgozók általános iskoláiban a tanulók létszáma erősen csökkenő tendenciát mutat. Az iskolai felnőttoktatás gazdasági háttérének ellentmondásai a dolgozók általános iskolája „mögött” a legkielevezettebbek. A csonkán iskolázott rétegek az iskoláztatás szempontjából a társadalom „kemény” rétegei. Ebben a kontextusban kerül sor a dolgozók általános iskolája eredményességének (színvonalának) problémáit és az oktatási formák differenciálását tárgyaló fejezetre. A nyolcvanas évek perspektíváira vonatkozó legfőbb konklúziója a szerzőnek az, hogy az általános iskolai felnőttoktatás leginkább előtérbe álló társadalompolitikai szerepe a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésében és a csonkán iskolázott ifjúsági rétegek rehabilitációjában reá háruló szerep lehet.

Bemutatja a dolgozat az általános iskolai felnőttoktatás tananyag-korszerűsítésének ellentmondásait, valamint a dolgozók középiskolái új tananyag-koncepcióját. Ez utóbbival kapcsolatban tájékoztat a tananyag- és tankönyvreform bevezetésének anomáliáiról. Külön fejezet szól az iskolai felnőttoktatás szervezeti és metodikai helyzetéről. Ennek kapcsán megállapítja, hogy bár a szervezeti és a metodikai változások kitapinthatók, az iskolai felnőttoktatás egyetlen oktatási formában sem ment át olyan mértékű változáson, hogy tökéletesen elszakadt volna hagyományos modelljétől: a rendes korúak iskolájától, sőt a történetileg kialakult iskola intézményi és szervezeti modelljétől sem, és az iskola intézményi, valamint didaktikai lényegét megőrizve, a felnőttoktatás és a munka melletti tanulás valamilyen egyértelműbb, tisztább andragógiai modelljéhez hasonlult volna. Már korántsem azonosítható a rendes korúak iskolájával, elszakadási tendenciái elég erősek, de valahol félúton van saját múltja és lehetséges jövője között. Az ilyen irányú fejlődés nemcsak elméleti megfontolások következménye volt és (a jövőben) lehet, és nem egyszerűen az oktatáspolitikai szándékoktól függ. Működésének minőségét és azt a saját konstrukciót, amely működésének minőségét meghatározza, a közoktatás egészének helyzete és minősége, valamint az adott társadalmi és gazdasági struktúra elég mereven szabályozzák. Éppen ezért elképzelhető, hogy a további előrehaladás az eszményi andragógiai modell „leképezése” felé egyelőre nem, vagy csak alig lesz lehetséges. A perspektívát, a törekvést konkrétan az általános és a szakképzés összekapcsolása, valamint a középiskolákban az ún. távoktatási szisztéma lehetséges formáinak beépítése jelenthetné. Mindkettő megfelel azoknak a metodikai és szervezeti tendenciáknak, amelyek a hetvenes években – elsősorban elméletileg, de bizonyos elemeket tekintve a gyakorlatban is – kialakultak.

Sáska Géza dolgozata azt kívánta bizonyítani, hogy a felnőttoktatás felszabadulás utáni hazai története ciklikus természetű. A jelenséget a munka melletti iskolai oktatás első évfolyamaira beiratkozott dolgozók létszámával kísérte meg igazolni. A statisztikai adatok alapján a szerző az iskolai rendszerű felnőttoktatást a következő szakaszokra osztja (egy teljes ciklus ascendens és descendens ágból áll):

1. 1945–1948

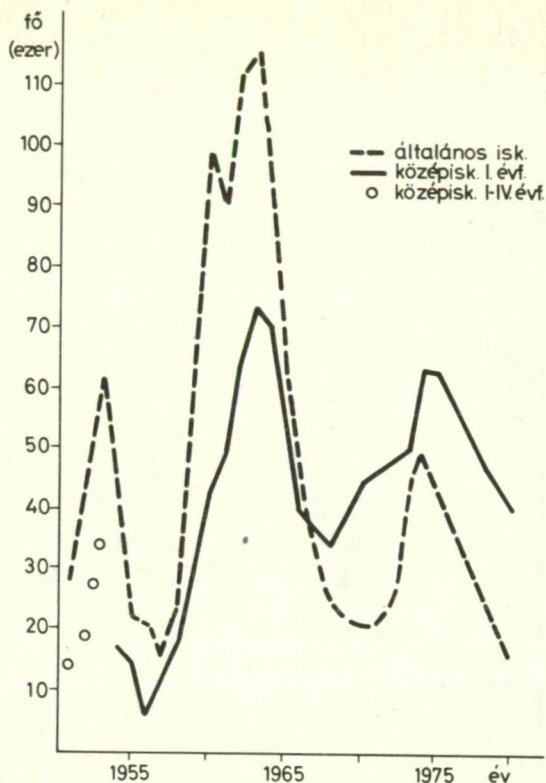
2. 1948–1956/1957 (létszám-maximum: 1953-ban)

3. 1956/1957 + 1970 (létszám-maximum az általános iskolában: 1963-ban, a középiskolában: 1968-ban)

4. 1970–1980 (létszám-maximum: 1974-ben)

A szerző véleménye szerint a tanulás iránti igénynek két eredője van: vagy *helyi* igények kielégítéséről van szó, vagy pedig a fejlesztési irányt érdemben megváltoztatni tudó *központi* politikai akarat megnyilvánulásáról beszélhetünk. Mindez azon a feltételezésen alapul, hogy Magyarországon központosított a tanügyigazgatás, centralizált az oktatási rendszer.

Egy ciklus *négy*, egymástól jól elkülönülő *fázisból* tevődik össze.

1. ábra

Az elsőben a problémák felhalmozódása figyelhető meg. Ekkor kevesen járnak az iskolába. A dolgozók és akiknek érdekük a felnőttoktatás kiszélesítése, kísérletet tesznek arra, hogy a helyi érdekek fontosságáról a központot meggyőzzék, minthogy helyben nem tudják ezeket az igényeket kielégíteni. Ehhez az időszakhoz kötődik a fejlesztés ideológiájának kidolgozása.

A második fázisban a döntéshozásra jogosult szervek a felnőttoktatás fejlesztését rendelik el. A döntések átfogóak és univerzálisak. Ott is végre kell azokat hajtani, ahol az iskolarendszerű felnőttoktatás fejlesztése nem esik egybe a helyi érdekekkel. Ez önmagában már feszültség forrása.

A harmadik szakaszban a felnőttképzés extenzívvé válik, egyre több felnőtt jár iskolába, pedig ez a tény sérti a termelés közvetlen érdekeit. Ebben a szakaszban történik a felnőttoktatás visszaszorításában érdekelt erők szerveződése. Kísérletek indulnak a felnőttképzés visszaszorítására, s végül sikerrel is járnak: központi döntés születik, melynek következtében átformálódik a felnőttoktatás fejlesztési iránya.

A negyedik szakaszban egyre kevesebb felnőtt iratkozik be a dolgozók alsó- és középfokú iskoláiba. Ebben az időszakban visszavonják mindazokat az eszközöket és juttatásokat, amelyek a felnőttoktatás extenzív tételét voltak hivatva elősegíteni.

A szerző a dolgozat második részében az iskolai felnőttoktatás ciklikusságának különböző okait fejtette ki, és megállapításait adatokkal támasztotta alá.

A két tanulmányt a Felnőttnevelési Munkabizottság 1982. szeptember 27-én megvitatta. A teljesség kedvéért rövid összefoglalót adunk erről a vitáról is.

Ligetiné dr. Verebély Anna mindkét dolgozat érdemének tartotta, hogy a felnőttoktatás helyzetét meghatározó egyéb tényezőkre (pl. közgazdasági) is kitértek a szerzők. Fontos lenne azonban a munka

melletti tanulást történeti fejlődésében is megvizsgálni, valamint egybevetni a rendeskorúak iskolázási problémáival. *Gyaraki F. Frigyes* felhívta a figyelmet arra, hogy a felnőttoktatást nem lehet a teljes művelődéspolitikától függetlenül, kiszakítva vizsgálni. Az iskolai rendszerű felnőttoktatásnak a felnőttnevelés egész struktúráján belül megvan a helye és más szakágakkal is kimutatható kapcsolata. Nem szabad megengedni, hogy ez az oktatási forma kizárólagosan rövid távú célokat szolgáljon. A fegyveres erők kötelékébe lépő sorköteles katonák egy része nem rendelkezik általános iskolai végzettséggel. *Laky Zoltán* a honvédség tapasztalatairól szólva kiemelte, hogy – különösen az alacsonyan iskolázott – fiatalok körében hiányzik a műveltség és a szakképzettség rangja, s az ezek megszerzésére irányuló motiváltság. *Daly Lenke* több szempontból elemezte Csoma Gyula dolgozatát. Hiányolta, hogy a szerző nem tárt fel mélyebben a felnőttoktatás szervezeti és tartalmi ellentmondásait, így a mai helyzetről alkotott kép nem teljes. Véleménye szerint aránytalanul nagyobb hangsúly esik a tanulmányban az alsófokú oktatásra, holott ma a dolgozók középfokú képzése egyre nagyobb szerepet tölt be a munka melletti tanulásban. *Benő Kálmán* felhívta a figyelmet arra a jelenségre, hogy az iskolai felnőttoktatásra közvetlenül is hatnak a társadalmi, a gazdasági és a művelődési igények, ugyanakkor az iskolarendszer integráns részeként az oktatási rendszer által befolyásolt és meghatározott helyzetben van a felnőttoktatás. A kettős hatás feszültséget teremt, melyet az oktatás tartalmának változtatásával és szervezeti rugalmassággal lehetséges csökkenteni. *Zrínszky László* kiemelte, hogy az iskolai felnőttoktatás problematikája társadalmi, gazdasági, kulturális életünk totalitásában gyökeredzik. Míhamarabb szükséges lenne a felnőttoktatás prognosztizálása és stratégiai fejlesztésének kimunkálása. Alapos elemzésre szorul az iskolai felnőttoktatás funkciója is.

A következőkben a Pedagógiai Bizottság és Felnőttnevelési Munkabizottság együttes ülésének vitájáról számolunk be.

Szarka József először azt tisztázta a szerzőkkel, hogy a tanulmányok egymástól függetlenül készültek, és a téma kétféle megközelítését jelentik, majd Sáska Géza dolgozatával kapcsolatban vetett fel néhány problémát. A szerző a döntésemélet módszereit alkalmazta a felnőttoktatás belső folyamatának vizsgálatára oly módon, hogy elemekből, illetőleg egyes tényekből deduktív módszerrel vont le következtetéseket. A dolgozat több részmegállapítását elfogadva, kifogásolta azt a szemléletmódot, amely szerint egyoldalúan negatív beállítást kapott a felnőttoktatás irányítása, mind az intézkedések, mind pedig a végrehajtás vonatkozásában.

Pál László javasolta, hogy az iskolai felnőttoktatás elemzését ki kell terjeszteni a viszonylag periferikus területekre, például az elítéltek tanulási kérdéseire.

A felnőttoktatás tágabban értelmezett problémáira hívta fel a figyelmet *Loránd Ferenc*, több kérdést érintő hozzászólásában. Az alapvető feladatok között említette az iskolai és egyéb felnőttoktatási formák közötti diszkrepancia feltárását, a valóságos helyzet megismerését, a hatékonyabb intézményi irányítás bázisának megteremtését és az érintett pedagógusok képzését és továbbképzését. A felnőttoktatás minden területén az általános pedagógia színvonalát jelenleg kritika illetheti mind a metodikai kultúra, mind a tudományterület viszonylagos elmaradottsága miatt. Felhívta figyelmet arra, hogy haladéktalanul szembe kell nézni a gazdasági változások és az oktatás minden korszakban újra és konkrétan jelentkező bizonyos mértékű divergenciájával, valamint a társadalmi és az egyéni érdekek egyeztetésének szükségességével. A felnőttoktatás társadalompolitikai szempontból jelenleg is és a jövőt illetően is rendkívül fontos feladatoknak kell hogy elegendet tegyen.

Durkó Mátyás egyebek között a felnőttoktatás funkciójáról és a tanulás motivációjáról szólt. Változatlanul két tényezővel kell számolni: a gazdasági háttérrel és a társadalmi szükséglettel. Az oktatás hatékonyságának döntő tényezője, hogy a gazdasági és a társadalmi helyzet mennyire motívál a művelődésre. A felmérések, vizsgálatok azt mutatják, hogy a leggyengébb motíváló tényező a munkahelyi szükséglet. Viszont egyedi szükségletként jelentkeznek az ideológiai, az igazságügyi, az utódnevelési stb. ismeretek iránti igények. A felnőttoktatás valamennyi területén ezekkel a problémákkal szembe kell nézni.

Felkai László az iskolai felnőttoktatás csökkent társadalmi presztízseről szólt. Az iskola nem ad a munkahely számára segítséget, amint azt tette egykor a technikum.

Horváth Márton hangsúlyozta, hogy a felnőttoktatásban jelentkező gondok nem függetleníthetők a közoktatáspolitikai egészének problémáitól, sokszor éppen ezekből következnek. Példaként említette, hogy kívánatos lenne a felnőttoktatásban az integrált tantárgyak bevezetése, de ehhez először a nappali tagozatokon kellene előre lépni. Kétségtelen nehézséget jelent, hogy csökkent a felnőttoktatás presz-

tízse. Nagyobb figyelmet kellene fordítani a felnőttoktatás pedagógiai problémáinak kutatására is. Hiányolta a bátor kezdeményezéseket, például az üzemek érdekeltségét, a jelenleginél jobban figyelembe vevő formák elterjesztését. Meg kellene fogalmazni a felnőttoktatásban részt vevő pedagógusok képzésére és továbbképzésére vonatkozó elképzeléseket, igényeket.

Hunyady Györgyné érdekesnek tartaná az iskolai és az iskolán kívüli felnőttoktatás összehasonlítását, annak vizsgálatát, hogy akik érdekeltek a továbbtanulásban, nem vesznek-e részt különböző vállalati képzési formákban? *Loránd Ferenc* gondolatát fűzte tovább, miszerint a valóságos igényeket kell felmérni és erre szervezni az iskolát, de kérdés, hogy a valóságos igényeket nem tudják-e könnyebben kielégíteni a vállalatok? Felveheti-e velük a versenyt az iskola? A bizonyítványok egyenértékűségével kapcsolatos vitához kapcsolódva kiemelte, legfontosabbnak azt tartja, hogy a dolgozók általános iskoláiban sem mondjunk le az általános műveltség alapjainak lerakásáról.

Daly Lenke véleménye szerint meg kell haladni a felnőttoktatás jelen állapotának leírását, inkább szükség lenne a problémák feltárására. Példaként említette a dolgozók általános iskolájának érzékelhető válságát, melyet véleménye szerint a szakmai képzéssel való összekapcsolás oldhat meg. Meg kellene vizsgálni a tanulási kudarcok okait, továbbá változtatni kellene azon a szemléleten, amely csak a mennyiség oldaláról tekinti a felnőttoktatást, s emiatt mindig létszámokat akart produkálni a terület.

A vita végén a dolgozatok szerzői kértek szót. *Csoma Gyula* a hozzászólások tanulsága alapján szükségesnek tartja újra szisztematikusan végiggondolni a felnőttoktatás jelenlegi helyzetét és perspektíváit, méghozzá a közoktatási rendszer teljes összefüggésében és andragógiai nézőpontból. A vitából kiderült, hogy a magyarországi felnőttoktatás problémáit minden oldalról meg kellene vizsgálni, ami egy kompetens, szakértőkből álló bizottság feladata lehet.

Sáska Géza kifejtette, hogy dolgozatában egy jelenséget, a felnőttoktatás ciklikusságát kívánta leírni – mindenféle értékelés nélkül. Az érdekelte, hogy mitől válik egy bátor kezdeményezés kompromisszumná. Ebből adódik írásának bizonyos mértékű egyoldalúsága.

Zibolen Endre zárszavában emlékeztetett arra az euforikus hangulatra, amely a felnőttoktatás kezdeti éveit jellemezte, s amely azután fokozatosan lanyhult. Majd a Pedagógiai Bizottság kompetenciájáról szólva kifejtette, hogy a bizottság tagjai személyes fellépésükkel, véleményükkel munkájukon keresztül igyekezzenek támogatni a felnőttoktatás ügyét és továbbvinni a vitában elhangzott értékes gondolatokat, javaslatokat. A Felnőttnevelési Munkabizottságnak pedig ajánlja, hogy megbízatásának végén, 1985-ben térjen vissza az iskolai felnőttoktatás problémáinak átfogó vizsgálatára.

Bartal Andrea – Benő Kálmán

*

AZ MTA PEDAGÓGIAI BIZOTTSÁGÁNAK 1982. NOVEMBER 26-I ÜLÉSE

A bizottság a Pedagógiai Szemle szerkesztőjének felkérésére értékelte a folyóirat 1981-es és 1982-es évfolyamaiban a „Gondolatok a pedagógiai kutatásról” címmel lefolyt vitát. Az ülésen részt vettek a lap szerkesztő bizottságának tagjai és szerkesztőségi munkatársai is. Részletes tájékoztatót a Pedagógiai Szemle 1983. évi X. száma közölt.

*